

AKCA, Hakan, (2018), **KUMUK TÜRKÇESİYLE YAZILMIŞ ARAP HARFLİ BİR VAAZ KİTABI**, Gül Bağça (İnceleme-Metin-Aktarma-Dizin), Ankara: Gece Kitaplığı, 456 s., ISBN: 978-605-288-580-2.

Serap KARAKILIÇ AKI*

Kumuk Türkleri, büyük çoğunluğunun Rusya Federasyonuna bağlı Dağıstan Özerk Cumhuriyeti'nde yaşayan ve Azerbaycan'dan sonra Kafkaslardaki en kalabalık nüfusa sahip olan Türk kavmidir. (Caferoğlu, 1988; Pekacar, 1997; Bala, 1997; Akca, 2015)

1929 yılına kadar Arap alfabesini kullanan Kumuk Türkleri, bu tarihten 1939 yılına kadar Latin alfabesini kullanmıştır. 1939 yılından beri kullanılagelen Kiril alfabesi ise, Rusya'nın diğer Türk kavimlerine de uyguladığı dil politikalarının bir sonucudur. Kumuk Türkçesi, Türk lehçelerinin tasnifinde Kuzey-Batı (Kıpçak) grubuna dâhil edilmektedir. (Pekacar, 1997; Akca, 2015)

Çağdaş Türk lehçeleri ve edebiyatları ile ilgili yayınlar 1990'lerden sonra bir ivme ve çeşitlilik kazanmıştır. Araştırmacılar, yaşayan Türk lehçelerinin hemen hepsiyle ilgili çok yönlü çalışmalar yürütmektedir. Bunlardan biri olan Kumuk Türkçesi ve edebiyatıyla ilgili de pek çok bilimsel yayın ortaya konulmuştur. Türkiye'de Kumuk Türkçesi ve edebiyatı ile ilgili yayınlarıyla öne çıkan araştırmacı Çetin Pekacar'dır. Pekacar, *Kumuk Türkleri* (1997), *Kumuk Türkleri Edebiyatı* (1998), *Kumuk Türkçesine Arapça ve Farsçadan Geçen Kelimelerdeki Ses Olayları* (2006b), *Kumuk Türkçesi* (2007) isimli makaleleriyle; *Kumuk Türklerinin Atasözleri* (2006a) ve *Kumuk Türkçesi Sözlüğü* (2011) adlı kitaplarıyla Kumuk Türkçesinin dil bilgisi özelliklerini, ata sözlerini ve söz varlığını ortaya koymuştur.

Kumuk Türkleri ile onların dil ve edebiyatının Türkiye'de tanınmasını sağlayan ilk isimlerden olan Hasan Eren'in Türk Ansiklopedisi içindeki *Kumuk Edebiyatı* maddesi (1975); Ahmet Caferoğlu'nun Türk Kavimleri isimli kitabı içerisindeki *Kumuklar* bölümü (1988); Mirza Bala'nın İslam Ansiklopedisi içinde bulunan *Kumuklar* maddesi (1997); Osman Uyanık ve Rıdvan Öztürk'ün birlikte hazırladıkları *Kumuk Atasözleri ve Deyimleri* (2006); Akca'nın *Kumuk Türkçesiyle Yazılmış Bir Kerbela Mersiyesi: Kurûbü'l-Belâ* (2006) ile *Kumuk Türkleri ve Kumuk Türkçesiyle Yazılmış Arap Harfli Bir Vaaz Kitabı: Gülbağça (Gül Bahçesi)* (2015) isimli makaleleri bu alanın önde gelen yayınlarındandır.

* Öğr. Gör. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/TÜRKİYE. E-posta: serapaki@gazi.edu.tr Orcid No: 0000-0002-3327-4492

Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yaptığı değerli çalışmalarıyla tanınan Hakan Akca'nın son eseri *Kumuk Türkçesiyle Yazılmış Arap Harfli Bir Vaaz Kitabı, Gül Bağça (İnceleme-Metin-Aktarma-Dizin)* isimli kitaptır. Kitap: *Giriş, İnceleme, Metin, Aktarma ve Dizin* olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır.

Yazar, kitabın *Ön Söz*'ünde kısaca çalışmayı ortaya koyma amacından bahsederek *Gül Bağça* isimli eserin muhtevası hakkında bilgi verir. Daha sonra okuyucularına kitabın bölümlerini tanıtıcı açıklamalarda bulunur.

Giriş bölümü *Çalışmanın Konusu ve Amacı, Çalışmanın Yöntemi, Dizin Bölümünün Düzenlenişi, Kumuk Türkleri, Eserin Yazarı: Şihammât Kadi Baybolatoğlu* olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Ayrıca bu bölümler de çeşitli alt başlıklara ayrılmıştır.

Giriş bölümünde yazar, çalışmanın amacını "Kumuk Türkçesi standartlaştırılmadan önce yazılmış olan *Gül Bağça* adlı Arap harfli eseri imla, ses ve şekil bilgisi bakımından incelemek, Kumuk Türkçesinin Sovyet Rusya'nın tesiri olmadan önceki dil bilgisi özelliklerini ve söz varlığını ortaya koymak" şeklinde ifade eder. (s.1) Çalışmanın konusu ise "Kumuk alimlerinden Şihammât Kadi Baybolatoğlu tarafından 1908 yılında yazılmış olan *Gül Bağça* "Gül Bahçesi" adlı Arap harfli bir vaaz kitabının imla, ses ve şekil bilgisi özelliklerinin incelenmesi ve eserin söz varlığının ortaya konması" olarak açıklanmıştır. (s.1)

Bu çalışma hazırlanırken izlenen yöntem, özellikle eserin dil hususiyetlerinin ortaya konulduğu Ses Bilgisi ve Şekil Bilgisi bölümlerinde kendini göstermektedir. Yazar Ses Bilgisi bölümünde tarihi ve eş zamanlı ses değişmelerini ayrı ayrı incelediğini, dolayısıyla çalışmada hem art zamanlı (diachronic) hem eş zamanlı (synchronic) dil bilgisi yöntemlerini kullandığını belirtmiştir. Şekil Bilgisi bölümünde ise eklerin değişken biçimleri ayrı ayrı yazılmamış, büyük harfli sembollerle, yardımcı sesler parantezle gösterilmiştir. (s.1-2)

Dizin Bölümünün Düzenlenişi başlığı altında, çalışmanın Dizini hazırlanırken izlenen yöntemler dokuz madde halinde sıralanmıştır. (s. 2-4)

Yazar *Giriş* bölümünde daha sonra Kumuk Türklerinin tarihi, din, dil ve edebiyatları ile ilgili kayda değer bilgiler sunmaktadır. (s. 4-16)

Giriş bölümün son kısmında eserin yazarı Şihammât Kadi Baybolatoğlu'nun hayatı, edebi kişiliği ve şöhreti ile ilgili bilgilere yer verildikten sonra tüm eserleri kısaca tanıtılmıştır. Daha sonra çalışmaya kaynaklık eden *Gül Bağça* isimli eser künyesi, konusu, muhtevası, dil ve anlatıma has hususlarıyla ayrıntılı olarak ele alınmıştır. (s. 16-24)

Çalışmanın *İnceleme* bölümü esas itibarıyla *İmla Özellikleri, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Söz Dizimi* şeklinde dört ana bölümden ve bu bölümlerin muhtelif alt başlıklarından oluşmaktadır.

Yazar *İmla Özellikleri* başlığı altında, Arap harfli bir metin olan *Gül Bağça* isimli eser kaleme alınırken izlenen sistematığı tespit ederek bunları hem standart Arap imlası, hem de standart Kumuk imlası ile mukayese etmiştir. Böylece, eserin yazarına has imla hususiyetlerini ortaya koymuştur. (s. 25-42)

Ses Bilgisi bölümünde esere has ses hususiyetleri etraflıca ve çeşitli başlıklar halinde incelenmiştir. Yazar bu bölümü (s.42-63), esas olarak *Ünlüler, Ünsüzler, Art Zamanlı Ses Bilgisi ve Eş Zamanlı Ses Bilgisi* olmak üzere dört ana başlıkta incelemiştir. Bunun neticesinde eserin ses bilgisi bakımından standart Kumuk Türkçesinden büyük ölçüde ayrıldığını tespit edilmiştir. Ortaya çıkan bazı küçük farklılıklar ise, eserin Arap harfleriyle yazılmasından ve bu alfabenin Türk ses sistemine uyum sağlamada kaldığı yetersizlikten kaynaklanmaktadır.

Şekil Bilgisi bölümünde de yazar, eserde kullanılan yapım ekleri ile kelime türlerini titizlikle ve detaylı biçimde incelemiştir. Bunun sonucunda ulaştığı ve yalnızca esere özgü kullanımlar şu şekildedir:

“Gül Bağça adlı eserde ilgi hali eki (-nX) ile yüklem hali eki (-nX) eş yazımlıdır. Bunları ayırt etmek için cümlenin anlamına bakmak gerekir.” (s.127) Bunun dışında yazarın bir diğer tespiti şu şekildedir:

“Standart Kumuk Türkçesinde 2. teklik şahıs iyelik ekinde sonra yönelme hali eki –A şeklindedir: ataña, gözünje (Pekacar, 2007: 978) ancak Gül Bağça adlı eserde 2. teklik şahıs iyelik ekinde sonra yönelme hali eki

–gA şeklinde kullanılmaktadır: arkañgğa “arkana, sırtına” 113.5, eringge “kocana” 118.13, ümmetingge “ümmetine” 66.7, burnunğğa “burnuna, gagana” 113.5, yaninğğa “yanına” 22.13” (s.127)

Yazarın söz konusu tespitleri, eserin Arap harfleriyle kaleme alınmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bilindiği gibi, Arap alfabesi Türk seslerini yazıya dökme konusunda yetersiz kalabilmektedir.

Eserde tespit edilen özgün kullanımlardan biri de eserde soru ekinin, Standart Kumuk Türkçesinin aksine –mı, –mi, –mu, –mü şeklinde ünlü uyumuna bağlı olmadan yalnızca –mu biçiminde tek şekilli olmasıdır. (s.77)

Söz Dizimi isimli son bölümde yazar, eserin yalnızca Türkiye Türkçesine göre sahip olduğu söz dizimi farklılıklarına değinmiştir. Bu bölümde bahsi geçen farklılıklar beş madde halinde toplanmıştır. Bu ayrımlar, yalnızca kelime grubu oluşturan yapılarla sınırlı kalmıştır. Yazarın bu bölümde Kumuk Türkçesinde cümle bilgisi konusuna yeterince değinmediği anlaşılmaktadır. Bu bölümün eserin sonraki basımlarında geliştirilmesi, söz konusu lehçe üzerinde çalışanlar için eseri önemli bir dil malzemesi haline getirecektir.

Çalışmanın sonraki bölümlerinde: *Sonuç, Kaynakça, İnternet Kaynakları, Metin, Aktarma ve Dizin* yer almaktadır.

Sonuç bölümünde *İnceleme* bölümünün alt başlıkları olan *İmla Özellikleri, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi* ve *Söz Dizimiyle* ilgili elde edilen sonuçlar maddeler hâlinde sunulmuştur.

Kaynakça Kumuk Türkçesi, alan gramerleri, çeşitli araştırma ve inceleme çalışmaları gibi yerli ve yabancı önemli başvuru kaynaklarının yer aldığı zengin bir bölümdür.

Metin ve *Aktarma* bölümlerinde yazar, 140 sayfa ve her sayfasında 16 satır bulunan mensur bir vaaz kitabı niteliği taşıyan *Gül Bağça* isimli eseri önce transkribe etmiş, sonra da Türkiye Türkçesine aktarmıştır.

Dizin bölümü *Gramatikal Dizin* ve *Ayet, Hadis, Dua ve Arapça İbareler Dizini* şeklinde iki kısma ayrılmıştır. Yazar, *Gramatikal Dizin* bölümünü hazırlarken Cibakaya adlı dizin programından yararlandığını, Yılmaz ve Demir’in (2013) *Kıyas-ı Enbiya’dan Hareketle Arap Harfli Metin Yayınlarında Sözlük-Dizinle İlgili İlkeler* adlı makalelerindeki prensiplere büyük ölçüde uyduğunu ifade etmiştir (s. 2). *Ayet, Hadis, Dua ve Arapça İbareler Dizinini* başlığı altında eserde geçen tüm ayet, hadis, dua ve Arapça ibareler Türkçeye çevrilerek ayetlerin geçtiği sure adları belirtilmiştir.

Kumuk Türkçesiyle Yazılmış Arap Harfli Bir Vaaz Kitabı, Gül Bağça (İnceleme-Metin-Aktarma-Dizin) isimli metin odaklı çalışma Kumuk Türkçesi üzerine yapılmış nitelikli ve kapsamlı bir çalışmadır. *Gül Bağça* adlı eser, Kumuk Türkçesi standartlaştırılmadan önceki dönemde ve Arap harfleriyle kaleme alındığından, Kumuk Türkçesinin Sovyet Rusya tesiri olmadan önceki dil bilgisi özelliklerini ve söz varlığını

ortaya koymasý bakımýndan önem arz etmektedir. Akca'nýn hazýrlamýþ olduđu bu kitap, özellikle *İnceleme* ve *Dizin* bölümlerinin yeterliliđi ile alan arařtırmaları ve söz konusu lehçe üzerinde çalıřan veya çalıřacak arařtırmacılar için önemli bir başvuru kaynađı olma niteliđi tařımaktadır.

Kaynakça

- AKCA, Hakan, (2006). "Kumuk Türkçesiyle Yazılmış Bir Kerbela Mersiyesi: Kurübü'l-Belâ", **Milli Folklor**, 69: 28-37.
- BALA, Mirza, (1997), "Kumuklar", **İslam Ansiklopedisi**, VI, s. 986-990, Eskiřehir: Eskiřehir Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi.
- CAFEROĞLU, Ahmet, (1988), **Türk Kavimleri**, İstanbul.
- EREN, Hasan, (1975), "Kumuk Edebiyatý", **Türk Ansiklopedisi**, XXII: 347-349, Ankara: Milli Eđitim Basımevi.
- PEKACAR, Çetin, (1997), "Kumuk Türkleri", **Yeni Türkiye-Türk Dünyası Özel Sayısı**, II, 15: 2062-2066.
- PEKACAR, Çetin, (1998), "Kumuk Türkleri Edebiyatý", **Türk Dünyası El Kitabı**, IV: 319-340, Ankara: Türk Kültürünü Arařtırma Enstitüsü.
- PEKACAR, Çetin, (2006a), **Kumuk Türklerinin Atasözleri**, Ankara.
- PEKACAR, Çetin, (2006b), "Kumuk Türkçesine Arapça ve Farsçadan Geçen Kelimelerdeki Ses Olayları", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 19: 53-71.
- PEKACAR, Çetin, (2007), "Kumuk Türkçesi", **Türk Lehçeri Grameri**, Ankara: Akçađ, s.939-1008.
- PEKACAR, Çetin, (2011), **Kumuk Türkçesi Sözlüğü**, Ankara: TDK.
- UYANIK, Osman-ÖZTÜRK, Rıdvan, (2006), **Kumuk Atasözleri ve Deyimleri**, Konya.